

SOILA LEHTONEN

D R A A M M A A SUOMENLINNASSA

Hyvän omantunnon kesäteatteria

Draamaa Suomenlinnassa

Soila Lehtonen

Draamaa Suomenlinnassa

Hyvän omantunnon kesäteatteria

@2018 Soila Lehtonen

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi
Valmistaja: BoD – Books on Demand, Nordenstedt, Saksa
ISBN 978-952-80-0427-1

Kannen kuva: Susisaari, Hyvän omantunnon linnake.
Suomenlinnan hoitokunnan kuva-arkisto / Ikuvaari Oy, 2011.

*Mikä on teatterin tarkoitus? Unessa minulle suotiin häkellyttävän komea
teatterin syvimmän olemuksen määritelmä: valo, voima, rakkaus.*

*Näyttelijä Tarmo Mannilta (1921–1999) kysyttiin televisio-ohjelmassa
(Helsingin Sanomien kriitikko Jukka Kajavan mukaan) sama kysymys, ja hän vastasi:
"Hyvät kritiikit ja pitkät aplodit."*

Sisällysluettelo

Aluksi: kuninkaan, tsaarin ja presidentin saarilla.....	9
Hyvän omantunnon ja Kunnian kautta: Sveaborgista Suomenlinnaksi	11
Kesäteatterin uudet tuulet 1970-luvulla	18
Puskateatterista ramppivaloihin? Ryhmäteatteri, KOM-teatteri ja Lauri Siparin historianäytelmät Hyvässä omassatunnossa 1970–1977 <i>Sven Tuuva, Suomen kuningas, Salakauppoja, Kesä Aunuksessa, –06, Wiipurin nopeat, Vapauden kaikuja, Siviilikesä</i>	18
Uusi nimi, sama teatteri? Ryhmäteatteri Kirjannäyttämönä Suomenlinnassa 1979–1981 <i>Iso-Niilo ja Pikku-Niilo, Sankarin sydän eli Jaakko Ilkan kapina, Kohta sataa – mummo täyttää 80 vuotta mutta on huonona</i>	60
Ryhmäteatteri yleisöä etsimässä 1980-luvulla: dekonstruktioista speaktaakkeliin <i>Nauruihminen, Impi vaarassa, Kesäyön unelma, Siriuksen vieraat, Varastettu haitari, Don Juan, Päätönmän upseerin paluu, Taru Sormusten herrasta</i>	72
Klassikoita vuorotellen ja yhteistyössä: Teatteri Baccus, Ryhmäteatteri, Q-teatteri ja Viirus 90-luvun Suomenlinnassa <i>Papin erhe, Nummisiuutarit, Juhannustanssit, Romeo ja Julia, Mestari ja Margarita, Kolme muskettisoturia, Lokki, Decamerone</i>	120
Uusi vuosituhat: Ryhmäteatterin ja Q-teatterin uutta draamaa, kansallistutkimusta, klassikoita ja perheteatteria <i>Valtameren yllä, Trombi, Myrsky, Veljeni Leijonamieli, Maks ja Morits, Täällä Pohjantähden alla, Tuntematon sotilas, Siniväriset</i>	161
Ryhmäteatterin miekka-, lapsi- ja kansallissankareita 2010-luvulla <i>Cyrano de Bergerac, Ronja Ryövärintytär, Peter Pan, Robin Hoodin sydän, Liisa Ihmemaassa eli tyttö joka aikaan putosi, Valheet ja viettelijät, Kesäyön uni, Seitsemän veljestä</i>	203
Hyvä omatunto: perinne ja uudet ideat	237
Kiitokset	242
Lähteet, kirjallisuus	243
Haastatellut teatterintekijät	245

Aluksi: kuninkaan, tsaarin ja presidentin saarilla

Suomenlinnan Hyvä omatunto -kesäteatterinäyttämö on tulkinnut viidellä vuosikymmenellä monta roolia: se on ollut esimerkiksi Viipurina, Veronana, Pariisina, pohjalaiskylänä, Nurmijärvenä, Moskovana ja Keski-Maana. Muutaman kerran se on ollut myös Suomenlinnana.

Suomenlinnan Susisaarella on linnoituksen osa nimeltä Hyvä omatunto, raveliini, johon kuuluvat bastionit Hyve ja Kunnia. Sveaborgin merilinnoituksen – kansan suussa Viaporin, vuodesta 1918 Suomenlinnan – ruotsalaisen rakennuttajan Augustin Ehrensvärdin aikaan 1700-luvun jälkipuoliskolla saarilla elettiin vilkasta sotilas- ja siviilielämää. Teatteriakin jo harrastettiin, upseerien ja heidän perheidensä asuin- ja juhlaikäyttöön rakennetuissa tiloissa.

Parisataa vuotta myöhemmin suomalainen ammattiteatteri saapui linnoitussaarille, Hyvään omaantuntoon, jossa kaksi vuotta aiemmin perustettu Ryhmäteatteri tuotti Lauri Siparin kirjoittaman sota-aiheisen *Sven Tuuvan* kesällä 1970. Runebergin junttisankari otettiin ilahtuneesti vastaan, ja seuraavana kesänä lavalle nousi menestyksekkäästi KOM-teatterin *Suomen kuningas*.

Siitä pitäen suomenlinalaisia teatteriesityksiä on enimmäkseen tuottanut Ryhmäteatteri, joka vuosina 1978–1981 toimi Kirjannäyttämön nimellä. Muina tekijöinä ovat olleet KOM-teatteri kolmesti ja Q-teatteri kuudesti, ja nähty on myös yhteistuotantoja. Aluksi töitä tehtiin säiden armoilla, sitten katteen suojassa. Vuosina 1990-91 linnake oli suljettuna peruskorjaustöiden ajan. Kolmea tuotantoa pyöritettiin kahtena kesänä peräkkäin. Teatterissa on vuosien 1970–2017 kesinä tuotettu 43 produktiota.

Hyvässä omassatunnossa on tehty sekä näytelmäklassikoita ja niiden sovituksia – esimerkiksi Molièrea, Shakespearea, Tshehovia, Kiveä, Boccacciota, Bulgakovia, Tolkienia, Carrollia – että aikalaiskirjailijoita – Lauri Siparia, Ilpo Tuomarilaa, Arto Melleriä, Antti Hietaalaa – , uusia tekstejä ja romaanidramatisointeja. Kesäteatterin kliseet on heitetty muurin yli, on nauratettu, yllätetty ja hämmennetty. On tehty myös sekä perinteistä, koko perheen että lapsilta kiellettyä teatteria. Linnake on ollut monipuolisuudessaan Suomen kiinnostavin kesäteatteriareena.

Suomenlinnan yleisö on ollut heterogeenista: helsinkiläisiä, matkailijoita, lapsia, teinejä, miehiä ja naisia, satunnaisia kävijöitä ja vakiovieraita. Ainoalaatuiset linnoitussaalet, vuodesta 1991 yksi Unescon maailmanperintökohteista, ovat upea ympäristö kesäteatterillekin. Kun 60-luvun lopulla kävijöitä Suomenlinnassa oli vuosittain sadantuhannen verran, vuonna 2017 heitä oli yli miljoona.

Suomen kesä meren ja metristen kivimuurien ehdoilla asettaa omat vaatimuksensa. Sattuinkin kerran melko tavanomaisen hyytävässä alkukesän ensi-illassa näyttelijä-ohjaaja Kari Heiskanen vieruspaikalle. Linnakeveteraani Heiskanen (joka on siellä näytellyt viidessä produktiossa ja ohjannut yhden) kaivoi kassistaan pilkkihaalarin ja pukeutui siihen. Nykyisin yleisön lämmittämiseksi on tarjolla harmaita armeijahuopia.

Eniten katsojia, yli 45 000, on saanut kesinä 1988 ja 1989 esitetty Ryhmäteatterin produktio *Taru Sormusten herrasta*. Matka Sinne ja Takaisin kesti seitsemättä tuntia, eivätkä katsomon hikiset muovituolitkaan karkottaneet katsojia. Raila Leppäkosken ja Jouni Tommolan sovittamasta, Leppäkosken ja Arto af Hällströmin ohjaamasta speaktaakkelista tehtiin myös televisiotallenne ja Toni Edelmannin säveltämästä musiikista CD.

Aika monella on teatterimuisto noiden muurien sisältä. Itse kiipesin ensi kerran muurinaukosta katsomaan *Sven Tuuvaa* kesällä 1970. Vuosikymmenen lopulla draamaopiskelut veivät Englantiin, mutta kun 80-luvun puolivälissä aloin kirjoittaa teatteriarvosteluja päivälehtiin, Suomenlinnasta tuli jokakesäinen perinne. Linnaketeatterin viidellä vuosikymmenellä olen nähnyt siellä 43:stä produktiosta 34 ja kirjoittanut niistä 24 arviota. Vuoteen 2017 mennessä katsojia Hyvässä omassatunnossa ollut lähes 700 000. Halusin tällä teoksella esitellä varsin suurelle yleisölle tuttuja esityksiä arvioiden, muistojen ja kuvien avulla, aikalaiskatsojana ja Suomenlinna-fanina.

Teatterin varastohyllyn pahvilaatikko saattaa sisältää pari T-paitaa, 20 käsiohjelmaa ja koirankorville lehteillyn plarin: teatteri on tuuleen kirjoitettua taidetta, jälkeenjääneet paperit, valo- ja muistikuvat ovat tuhansina murusina maailmalla. Lähdin aikalaisarviot tallentaneihin leikearkistoihin, kirjastoihin, mikrofilmien ääreen, valokuvaajien puheille, tekijähaastatteluihin ja Suomenlinnaankin.

Kun lautta irtoaa Kauppatorin laiturista merelle, alkaa seikkailu. Se on aina yhtä houkuttavaa, satoi tai paistoi.

"Ystäväni, miehet, vaimot, onko teissä kuulijaa / Joka vanhan krenatöörin laulun kuulla haluaa?"
(Lauri Siparin *Sven Tuuvan* alkusanat, 1970)

Hyvän omantunnon ja Kunnian kautta: Sveaborgista Suomenlinnaksi

"Rannalla kävelee löntystellen Suomenlinnan juokseva vesi... se on nääs hevonen joka vetää rat-
tailla tynnyrintapasta jossa on vettä (tietäähän sen kun asuu ja elää täällä 1700-lukua).
Merisotilaat menee just syömään ja laulaa epäpuhtaasti 'Annamajaa'."

Suomenlinnan kaupunginosassa käydään nykyisin piknikillä, luokkaretkillä, kokouksis-
sa, uimassa, ravintoloissa ja kahviloissa, häissä, kirkossa, konserteissa, museoissa ja teatterissa.
Sitaatti on luokkatoverini 60-luvun kesäkirjeestä: hän asui muutaman vuoden Pikku-
Mustasaarella, koska äiti oli Merisotakoulussa sairaanhoitajana.

Vielä tuolloin saarten vesihuoltotehtävissä toimi vesitynnyriä vetävä hevonen. Teininä
kadehdin ystäväni merellisiä koulumatkoja Suomenlinnan lautalla, arkielämää sotapoikien kan-
soittamilla, romanttisilla syreenisaarilla. Uimarannalla otettiin aurinkoa, syysmyrskyisillä valleilla
käytiin ihanan traagisesti potemassa maailmantuskaa. 2000-luvulla olen risteilyaluksia varoen
melonut saarten ympäri ja rantautunut piknikille jonkin pikku luodon kylkeen. Merenpinnankin
tasolta katsoen vanha Viapori on komea näky.

Merisotakoulu on Suomenlinnassa yhä, mutta varuskunta-alueena graniittilinnoitetut
saaret lakkasivat olemasta vuonna 1973. Samana vuonna perustettiin opetus- ja kulttuuriminis-
teriön rahoittama Suomenlinnan hoitokunta, joka vastaa saarten ylläpidosta.

*

1740-luvun lopussa kuudesta saaresta tuli Ruotsin valtion suurin rakennustyömaa, joka vuonna
1750 nimettiin Sveaborgiksi, ikään kuin vastakappaleeksi valtakunnan läntisimmän osan Göte-
borgille. Ruotsi pyrki 1700-luvun alkupuolella turvaamaan itäraajansa: Pietarista oli tullut
Venäjän uusi pääkaupunki, ja Ruotsin hävittyä Venäjää vastaan käydyn sodan vuonna 1743 itä-
raja kulki jo Kymijoessa. Suomen menetyks oli tarkoitus estää Sveaborgin linnoittamisella.
Suunnittelua ja rakennustöitä saapui johtamaan 38-vuotias ruotsalainen everstiluutnantti Au-
gustin Ehrensverd vuonna 1748.

Ruotsin häikäisevä gustaviaani Kustaa III oli silloin kaksivuotias. Käytyään Suomessa
ensimmäisen kerran vuonna 1747 Ehrensverd jo omisti vauvaprinsille kokoelman piirroksiaan
nimeltä "Meiden nuoren Printz Giöstan muisto": sivistynyt älykkö-everstiluutnantti harrasti
kuvataidetta, kirjallisuutta ja jopa vähän suomen kieltäkin. Kustaasta kasvoi ranskalaiseen kult-
tuuriin perehtynyt, teatteria rakastava valistuksen ajan itsevaltiainen, joka kirjoitti näytelmiä ja
näyttelikin niissä. Hän vieraili Suomessa ja Viaporissakin useita kertoja.

Augustin Ehrensverd kuoli vaiherikkaan elämänsä lopuksi sotamarsalkkana Turussa
1772, mutta hänen arkkunsa tuotiin yksitoista vuotta myöhemmin Suomenlinnaankin, ja Kustaa

muurasi hautaholvin umpeen viimeisellä Suomen-käynnillään 1783. Susisaaren päävartion linnanpihan hautamuistomerkin kuningas oli itse luonnostellut.

Ennen Kustaata Ruotsia hallitsi Ehrensvärdin palkannut Adolf Fredrik, joka alkoi pian moittia Ehrensvärdiä sekä rahankäytöstä että linnoitustöiden hoidosta: taustalla oli eloisaa poliittista kähmintää, varsinkin myssy- ja hattupuolueiden taistelu. Mutta Ehrensvärdillä oli puhdas omatunto, ja hän puolustautui tehokkaasti. Rahankäytössä ei voitu osoittaa vikoja.

Ajan tavan mukaan tusinoittain Ehrensvärdin työtovereita, upseereita, korkea-arvoisia ja aatelittomiakin ystäviä on ikuistunut Viaporin linnoitusrakennelmien nimiin – esimerkiksi Palmstierna, Härleman, Polhem, von Höpken, Ekeblad, von Fersen, Zander, Chapman –, mutta Susisaaren kahdelle bastionille hän antoi nimet Dygd ja Ära, Hyve ja Kunnia ja niiden edustan raveliinille nimen Godt Samvete, Hyvä omatunto. Ehrensvärd halusi ilmeisesti siten jättää jälkimaailmalle muistutuksen toimiensa rehellisyydestä ja oikeamielisyydestä; nimet on merkitty ensi kerran karttaan jo samana vuonna 1752, jolloin Adolf Fredrik vieraili Sveaborgissa moitteineen.

Ehrensvärd teki Viaporin suunnitelmat ja johti rakennustöitä 1750-luvun alussa, jolloin työvoimasta puolet tuli Ruotsista. Ruotuväen sotilaita oli komennustöissä lähes 7 000 miestä. Työpäivät olivat kymmentuntisia, mutta Ehrensvärd kuuluu olleen niin reilu, että maksoi 12-tuntisista työpäivistä ylityökorvauksia.

Linnoitussuunnitelmat perustuivat vanhan eurooppalaisen maasodankäynnin traditioille. Vihollista vastaan varustauduttiin linnoituksin, joista voidaan kohdistaa tehokas ristituli maastoon. Tasaisten maisemien linnoitustekniikkaa sovellettiin kalliosaarille, joille oli todella työlästä kaivaa edes vallihautoja, ja Ehrensvärd joutui toisinaan improvisoimaan maaston vaatimusten mukaan.

Jättiläismäisestä linnoitustyömaasta vastaamisen lisäksi vain tykistöupseerin koulutuksen saanut Ehrensvärd otti hoitaakseen myös valtaisan kaleeritelakan rakennuttamisen ja Ruotsin Saaristolaivaston luomisen. Hänen apunaan olivat sentään ruotsalaiset huippuspecialistit, ansiostaan piankin aateloidut mekaniikkanero Daniel af Thunberg ja laivanrakennusmestari Fredrik Henrik af Chapman. Sveaborgissa toimi myös tuulimylly, joka pumppasi vettä, jauhoi viljaa ja sahasi puutavaraa.

Massiivinen linnoitustyö, todennäköisesti Pohjois-Euroopan suurin ja kallein rakennushanke, nieli neljäkymmenen vuoden aikana uskomattoman määrän miestyövoimaa ja rahaa – sitä saatiin kyllä myös avustuksina Ruotsin liittolaismaalta Ranskalta. Ruotsin poliittisten ristiriitojen vuoksi rakennustyöt olivat välillä pysähdyksissä. Ehrensvärdin jälkeenkään linnoitus ei koskaan lopullisesti "valmistunut".

*

Helsinki oli ollut parisataa vuotta mitätön kylä, joka tuskin ansaitsi kaupunki-nimitystä vielä 1780-luvullakaan: asukkaita oli vaivaiset 2 500, sen lisäksi Helsingin varuskunnassa oli tuhat miestä. Samaan aikaan Sveaborgin eli Viaporin asukasluku oli yli 3 000; linnoituksen rakennustyöt nostivatkin kaupungin ja lähiseudut ripeästi uuteen aikakauteen. Tuhansien rakentajien ja

sotilaiden tarpeisiin syntyivät sahat, lasi- ja tupakkatehtaat, kalkki- ja tiiliruukit, ja maanviljelys kukoisti lähiseudun kartanoilla, joita upseerit alkoivat hankkia itselleen ja perheilleen.

Augustin Ehrensvärd oli valistunut upseeri ja herrasmies: hän järjesti opetusta Viaporissa asuville lapsille ja nuorille, ja hänen laajaa kirjastoaan saivat käyttää kaikki sivistymisestä kiinnostuneet. Taiteellisestikin lahjakas Ehrensvärd piti yllä pientä taideseuraa.

Viaporissa oli kapakoita, kahviloita, puutarhoja ja biljardihuoneita. Sitä mukaa kun upseeriston asumiseen soveltuvia rakennuksia valmistui, upseerien rouvat ja perheet muuttivat Viaporiin. Linnoituksen vilkastuva seuralämä elvytti suuresti myös kaupunkia. Useita eurooppalaisia kiertäviä teatteriseurueita matkusti Suomeenkin asti, ja jotkut niistä vierailivat myös Viaporissa. Ensimmäinen maininta Helsingistä on vuodelta 1780. Linnoitukseen sijoitetun henkivartiorykmentin sotilaat innostuivat itse harrastamaan teatteria 1790-luvun lopulla niin, että antoivat (ruotsiksi) näytöksiä myös kaupungissa.

Vuonna 1805 Viaporin asukasluku oli 4 600, Helsingin muutama sata vähemmän.

*

Viaporin ruotsalais-venäläis-suomalaisen historian draamassa traagis-ironinen käännekohta oli se, että keväällä 1808 lähes valloittamattomaksi arvioitu, tuhansien sotilaiden ja sentään yli 700:n tykin lähes valmis merilinnoitus antautui venäläiselle viholliselle piirityksen jälkeen ilman taistelua.

Aiemmin kevättälvella sekä Loviisan että Svartholman linnoitukset olivat jo antautuneet venäläisten marssittua Suomeen. Ilmastonmuutoksen aika oli vielä ainakin 200 vuoden päässä: myöhäinen talvi esti laivaston käytön, eikä Viaporiin voitu odottaa Ruotsin laivaston apua – Suomenlahti oli jäässä vielä toukokuun alussakin. Kun venäläiset lähestyivät jäätä pitkin, neuvottelujen jälkeen Viaporin komentaja Carl-Olof Cronstedt luovutti viholliselle linnakkeen avaimet.

Ruotsi oli hävinnyt sodan ja Suomen. Linnoituksen 7 000 upseeria, sotilasta ja siviiliä poistuivat mantereelle, tietävästi enimmäkseen itkien, kiroillen ja hampaitaan kiristellen. Cronstedtia pidettiin yleisesti halveksittavana pelkurina ja isänmaanpetturina. Sitä mieltä oli myös kansallisrunoilija J. L. Runeberg nelisenkymmentä vuotta myöhemmin, *Vänrikki Stoolin tarinoiden* "Viapori"-runossa (1848), sillä ajan käsityksen mukaan kansallinen hyve, kunnia ja omatunto olivat kärsineet rankasti: "Kaikk' ota haudan synkeys / ja tuskat elämän, / tee niistä hälle nimitys: / surua vähemmän / se nimi tuopi kuitenkin / kuin Viaporin petturin." (Suomenos: Paavo Cajander, 1889)

Runebergin sotaihanteellisten *Vänrikki Stoolin tarinoiden* kansansankari Sven Tuuva oli seikkaileva linnakkeen kesäteatterissa reilut 120 vuotta myöhemmin Lauri Siparin näytelmässä, kriittistä myötätuntoa herättäen.

Historioitsijat ovat myöhemmin huomauttaneet, että heikentynyt Ruotsi oli tosiasiaassa jo menettänyt Suomen: se oli miehitetty Pohjois-Pohjanmaata myöten. Viaporia ei ollut huollettu kunnollisesti vuosiin, ja linnoituksen pitkitetty vastarinta olisi aiheuttanut pelkkää viivytystä ja valtavaa inhimillistä ja aineellista tuhoa. Toukokuun 8. päivänä nousi Venäjän lippu

Kustaanmiekkään, ja Sveaborgista tuli – Sevastopolin ja Kronstadtin ohella – venäläinen laivastotutukikohta. Sotimisen melske pääsi kyllä vielä vallalle Krimin sodassa: Suomen osalta sota päättyi elokuussa 1855 Venäjää vastaan liittoutuneiden Englannin ja Ranskan laivastojen kaksi vuorokautta kestäneisiin massiivisiin pommituksiin. Vihollinen ei tosin pyrkinyt valloittamaan "Pohjolan Gibraltaria", vaan aiheuttamaan mahdollisimman paljon tuhoa. Miestappiot jäivät melko vähäisiksi, mutta useille Ruotsin ajan arvorakennuksille kävi huonosti. Venäläiset eivät niitä perusteellisesti pyrkineet korjaamaan. Viaporilla ei Krimin sodan jälkeen enää ollut laivastotutukikohdan statusta.

*

20. vuosisata alkoi dramaattisissa merkeissä: kun tsaarinvalta alkoi horjua, vuonna 1906 Viaporin venäläisvaruskunnassa puhkesi merisotilaiden kapina, johon liittyi myös satakunta helsinkiläistä punakaartilasta. Hallituksen joukkojen hyökkääjät kuitenkin onnistuivat räjäyttämään Viaporin 57 tonnin ruutivaraston, ja kapina kukistettiin. Aiheesta kirjoitti Lauri Sipari Hyvän omantunnon nuoreen kesäteatteriin -06-näytelmän 68 vuotta myöhemmin.

Venäjän vallankumouksen myrskyjen seurauksena Viaporista tuli osa itsenäistä Suomea: maaliskuussa 1918 punakaarti otti komennon Viaporissa, mutta huhtikuussa valta vaihtui Helsingin valkoiselle johdolle. Senaatti päätti, että Sveaborgista tuli Suomenlinna. Toukokuun 12. päivänä Kustaanmiekkään nousi leijonalippu, ja pari viikkoa myöhemmin se vaihtui siniristilippuun, joka siellä on liehunut sata vuotta.

Heti kansalaissodan jälkeen Suomenlinnasta tuli synkkämaineinen vankileiri: sinne vietiin hengenvaarallisiin olosuhteisiin oikeudenkäyntiä odottamaan tuhansia punavankeja. Muilta vankileireiltä alettiin lähettää kuolemaantuomittuja teloitettavaksi Suomenlinnaan. Tuomioista pantiin täytäntöön lähes 300. Leiri suljettiin lopulta vasta maaliskuussa 1919.

Sota-aikana sovellettava kuolemantuomiorangaistus poistettiin laista vasta 1972, vuotta aiemmin kuin Suomenlinna siirtyi siviilihallintoon.

Suomenlinnan ja sen historian tunnettua alkoi edistää jo vuonna 1921 Ehrensverd-Seura. Se pitää yllä museota ja opastaa matkailijoita ja luokkaretkeläisiä. Linnoitussaalet eivät kuitenkaan moneen vuosikymmeneen olleet vapaa piknik-, auringonotto-, hääjuhla-, teatteritai luokkaretkikohde, sillä armeija hallitsi saaria. Suomi joutui käymään vielä kaksi sotaa. Suomenlinnan kulkulupavaatimus poistettiin 1948, ja saarilla käynneistä alettiin veloittaa pääsymaksua. Kolme vuotta myöhemmin valtionyhtiö Valmet sai telakka-alueelta tilat, joissa valmistui esimerkiksi kalastuskuunareita Suomen sotakorvauksina Neuvostoliitolle. Vuonna 1951 avattiin myös Walhalla-ravintola. Pääsymaksu poistettiin vasta vuonna 1963.

Rakennuksia ja niiden sekä saarten käyttötarkoituksia on itsenäisyyden ajalla muunneltu paljonkin. 1800-luvun puolivälissä rakennettu bysanttilaistyylinen Aleksanteri Nevskin ortodoksisikirkko muutettiin arkkitehtikilpailun jälkeen luterilaiseksi varuskuntakirkoksi 1928. Vuonna 1973 Suomenlinnasta tuli yksi Helsingin kaupunginosista, jonka kunnostetuissa rakennuksissa asuu yli 800 kaupunkilaista noin 350:ssä valtion vuokra-asunnossa.

1970-luvulla Suomenlinnaan perustettiin lääninvankilan työsiirtola, jossa työskenteli sata miestä. 70- ja 80-luvuilla linnoitusta peruskorjattiin, rakennushankkeita oli runsaasti, ja työsiirtola vastasi noin puolella korjaustöiden budjetista. Koheneva Suomenlinna alkoi kiinnostaa monia toimijoita; sinne olisi haluttu pystyttää esimerkiksi munkkiluostari, sotamuseo ja ulkoilmaoppera – jälkimmäinen olisi merkinnyt 1 600 hengen katsomon rakentamista Kustaanmiekan päälle. Saarten arvokennusten ja luonnon kulumisesta huolestuttiin aiheellisesti, sillä herkkää ympäristöä ovat rasittaneet yhä suuremmat vierailijajoukot. Kun Suomenlinna pääsi Unescon maailmanperintökohteiden joukkoon sotilasarkkitehtuurin muistomerkkinä vuonna 1991 ja käyttömuodot määriteltiin tarkasti, uusiokäyttöintoilu laimeni.

*

Susisaaren itäpuolelle vuonna 1757 valmistunut bastioni on nimeltään Kunnia. Bastionissa kaksi pitkää siipeä yhtyvät sen kärjessä, joka sijoitettiin oletetun hyökkäyksen suuntaan: vihollisen tykkituli ei osunut kohtisuoraan muureihin, vaan ammuksat sinkosivat ulospäin. Kunnia ja vasta 1774 sen rinnalle lopullisesti valmistunut Hyvä vartioivat Tykistölahden suuta. Yhdessä ne muodostavat linnoitusrintaman, joita yhdistää muuri eli kurtiini, jota Hyvä omatunto -raveliinin tehtävänä on suojata. Rintama on Viaporin ainoa mallikirjojen mukaan rakennettu puolustusvyöhyke. Vuonna 1753 suunniteltu raveliini Hyvä omatunto valmistui myös vasta 1774. Raveliini on bastionirintaman eteen rakennettu kuusisivuinen varustus, jonka kärki suuntaa vihollisen oletettuun hyökkäyssuuntaan, merelle. Hyvässä omassatunnossa on 12 kasemattia, ampumiseen tarkoitettua tiiliholvattua tilaa.

Hyvä omatunto toimi linnoituslaitteena noin 60 vuoden ajan. Venäläiskauden 1840-luvulla siitä tehtiin ammuksia ja ruutia sisältänyt varistorakennus muuraamalla ampuma-aukot umpeen ja kattamalla se peltikatolla. Vasta 1990-luvun alussa raveliini palautettiin alkuperäiseen ulkoasuunsa: tiilikorotukset ja peltikatot purettiin, ampuma-aukot avattiin, ampumatasanteet vesieristettiin ja turvetettiin.

Raveliinissa on Y:n muotoinen, noin 400 neliön kokoinen sisäpiha; sillä kokeiltiin 60-luvulla muutamana kesänä konserttien pitämistä. Tietävästi Helsingin Ylioppilasteatteri oli ollut kiinnostunut Hyvän omantunnon käyttämisestä teatterina, samoin Vallilassa esiintynyt Helsingin Kesäteatteri, joka toi *Mestari Patelin* -produktionsa viimeisen esityksen linnakkeeseen alkukesällä 1969. Samana kesänä Studio-teatteri -niminen kokoonpano esitti raveliinissa Molièren näytelmää *Lääkäri vastoin tahtoaan*. Sitä eivät kylläkään arvostelijat kiitelleet, ja Studio-teatteri poistui linnakkeesta. Mutta seuraavana kesänä linnakkeessa nähtiin nuoren Ryhmäteatterin *Sven Tuuva*, joka riemastutti sekä kriitikot että yleisön. KOM-teatteri jatkoi seuraavana kesänä *Suomen kuninkaalla*. Vuosina 1970–2017 linnakkeessa on nähty 43 teatterituotantoa.

Ruotsin valtio lahjoitti 6.12.1977, Suomen itsenäisyyden 60-vuotispäivänä, 200 000 kruunua (indeksikorjattu nykyarvo noin 99 000 euroa) Hyvän omantunnon kesäteatterin korjaustöiden aloittamiseen. Teatteritila oli suljettuna vuosina 1990–1991 korjausten vuoksi, ja kesään 1993 mennessä raveliiniin saatiin uusi noin 500-paikkainen katsomo. Ryhmäteatterin suurtuotanto *Taru Sormusten herrasta* oli toteutettu väliaikaisen katoksen suojassa kesinä 1988 ja

1989. Kaksi noin 250-paikkaista katsomoelementtiä katettiin kankailla vuonna 1993. Niitä ei ole muunneltu, vaan katsojamäärän maksimoivia rakennelmia on käytetty sellaisenaan.

2000-luvun puolivälissä katoskangas kaipasi jo uusimista: uusi katos päätettiin rakentaa vihdoin suojaamaan koko sisäpihaa. Noin neljännesmiljoonan maksanut katerakennelma, teräskaarien varaan pingotettu polyesterikangas, valmistui keväällä 2007. Museoviraston vaatimuksesta sen tuli olla mahdollisimman huomaamaton historiallisessa maisemassa: se puretaan aina talveksi. Katos ei myöskään saanut tuottaa melua tuulisella ja sateisella säällä. Ryhmäteatterin *Tuntematon sotilas* (2007–2008) oli ensimmäinen tuotanto sen alla.

Museovirasto oli ylijohantajansa, valtionarkeologi C. J. Gardbergin allekirjoittamassa lausunnossa vuonna 1986 vielä hiukan vastahakoinen teatterikäytön suhteen: "Ottaen huomioon suurimman osan turistikautta paikoillaan olevat katsomo- ja näyttämörakenteet sekä sadekatoksen, saattaa varsinkin raveliinin nähtävyysskäyttö ajan mittaan vaikeutua. Tästä syystä ei Suomenlinnan jatkosuunnittelussa tulisi sulkea pois mahdollisuutta sijoittaa teatteri muualle ja käyttää raveliini Hyvää omaatuntoa pääasiassa nähtävyytenä ja korkeintaan satunnaisten, pienimuotoisten esitysten tapahtumapaikkana." Hyvän omantunnon on kuitenkin onneksi sallittu edelleen riistää matkailijoilta sotatieteellinen nähtävyys eikä se ole toiminut "satunnaisten esitysten" tapahtumapaikkanakaan.

*

Joka kerta Suomenlinnassa käydessä miljoonista kivistä lukemattomina miestyövuosina taidokkaasti rakennettujen muurien karu kauneus hämmästyttää. Harmaakivimuureja on saarilla kahdeksan kilometriä. Muutamaa kymmentä metriä voi ihaila teatterin penkeillä raveliin sisällä ja väliajalla lisää, matkalla Carnall-kaponnieerin sekä Palmstierna- ja Kunnia-bastionien vieritse yleisövessoihin: ne ovat Hyveessä.

Hyvän omantunnon linnake valmistui Suomenlinnan Susisaarelle 1770-luvulla. Kesällä 1970 nuoren Ryhmäteatterin ammattilaiset tarjosivat sen muurien sisällä uutta, perinteistä poikkeavaa kesäteatteria. Hyvän omantunnon teatteri on enimmäkseen Ryhmäteatterin historiaa, mutta linnakenäyttämölle ovat kesäisin nousseet myös KOM-teatteri, Q-teatteri ja Teater Viirus.

Viidellä vuosikymmenellä katsojia on ollut jo lähes 700 000. Oletko sinä tehnyt merimatkan teatteriin? *Sven Tuuva* tai *Suomen kuningas*? *Nauruihminen*, *Taru Sormusten herrasta*? *Trombi*, *Täällä Pohjantähden alla*? *Seitsemän veljestä*?

Millaista kesäteatteria Suomenlinnan hienoissa maisemissa on nähty? Ketkä ovat sitä tehneet? Teatteri on katoavaista taidetta, mutta moniääniset aikalaisarviot rakentavat kuvaa esityksistä. Myös teatterintekijät muistelevat kesiään linnakkeessa.

Wiipurin nopeat? *Don Juan*? *Tuntematon sotilas*? *Peter Pan*?

SOILA LEHTONEN

Books from Finland -lehden toimittaja 1983–2014, journalisti ja freelance-teatterikriitikko (mm. *Kansan Uutiset* 1986–1992, *Aamulehti*, 1992–), Hyvän omantunnon kesäteatterissa katsojana 33 kertaa vuodesta 1970, arvosteluja 24.

BOD – BOOKS ON DEMAND
ISBN 978-952-80-0427-1

KUVAAJA: KRISTINA CARLSON